

*Супрун Наталія Анатоліївна,
д.е.н., професор,
головний науковий співробітник
відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Активний та успішний розвиток соціального підприємництва (СП) як інноваційної форми бізнесу, спроможної ефективно вирішувати різноманітні соціально-економічні проблеми зусиллями приватного сектору без залучення бюджетних ресурсів в останні роки все частіше привертає увагу науковців в усьому світі. Для вітчизняного наукового дискурсу актуальність даної теми посилюється загостренням низки соціально-економічних проблем внаслідок тривалого воєнного конфлікту на сході України, зростанням чисельності внутрішньо-переміщених осіб та розгортанням кризових явищ, викликаних пандемією COVID-19, що спричинило критичне зростання чисельності соціально-ізолюваних та вразливих груп населення, для вирішення проблем яких соціальне підприємництво давно виступає одним із найбільш релевантних та ефективних механізмів.

Соціальне підприємництво є господарською організацією, основою метою якої є вирішення соціальних проблем бізнес-методами та забезпечення позитивних соціально-економічних змін у суспільстві. Соціальна місія СП виявляється через наступні параметри: цілеспрямоване створення «соціального ефекту» (вирішення/пом'якшення соціальної проблеми, підвищення якості життя); скерування отриманого прибутку на соціальні цілі; новаторство; сталість організації; корпоративна культура, що формується на демократичному управлінні (один учасник – один голос) та етичних принципах, які поділяють і реалізують у своїй діяльності всі члени організації. Особливістю соціального підприємництва є те, що воно, як правило, реалізується у непопулярних для традиційного бізнесу секторах та ринкових нішах (послуги соціально-обмеженим громадянам, еко- та ресурсозбереження тощо). Проте, діяльність СП у цих сферах створює додаткові можливості за рахунок використання раніше не задіяних у суспільному виробництві ресурсів і тим самим створює конкурентні переваги для соціальних підприємств [3, с.501-502].

Слід зазначити, що сектор соціального підприємництва в Україні існує вже понад 15 років і налічує кількості активно-діючих соціальних підприємств, які є

досить конкурентоспроможними у порівнянні із традиційним бізнесом та, водночас, з більшою чи меншою ефективністю вирішують важливі соціальні проблеми, які за визначенням мала б вирішувати держава [1]. Проте держава часто немає ні ресурсів, ні організаційних можливостей для розв'язання, або нівелювання негативних наслідків цих проблем. Як показує західний та вітчизняний досвід, соціальне підприємництво є тим альтернативним, і при цьому досить дієвим економічним механізмом, що уможливорює створення економічного фундаменту для вирішення великого спектру соціально-економічних проблем – від працевлаштування і підвищення інклюзивності соціально-ізолюваних груп до зменшення екологічного навантаження економіки на довкілля. Проте, попри успішність діяльності даного сектору, в Україні досі не створено відповідного законодавчого підґрунтя для розвитку соціального підприємництва – ні спеціального закону для юридичного закріплення норм діяльності (хоча впродовж двох останніх каденцій ВРУ було зареєстровано два різних проекти такого закону, жоден з яких не був прийнятий), ні національної Концепції розвитку цього виду бізнесу, які є майже у всіх європейських країнах.

Водночас, відсутність інституційного унормування організаційно-правової форми для СП створює ще одну системну проблему, а саме: відсутність фактологічної бази для наукового аналізу природи соціального підприємництва та його конкурентних переваг, що унеможливорює як розвиток наукових досліджень у цій царині, так і формування концептуального підґрунтя для підготовки відповідних освітніх програм. Такі програми сьогодні є у більшості університетів світу, які, окрім започаткування спеціальних курсів та сертифікації окремої спеціальності «Соціальне підприємництво» також створюють спеціалізовані навчальні практико-орієнтовані центри розвитку соціального підприємництва. Зокрема, такі центри є у таких університетах як Колумбійський, Стенфордський, Оксфордський, що у партнерстві з низкою відомих міжнародних фондів (Ashoka, Skoll Foundation, Schwab Foundation for Social Entrepreneurship, Echoing Green та інші) опікуються проблемами соціального підприємництва.

На сьогодні в Україні лише кілька ВНЗ запровадило пілотні програми викладання курсу «Соціальне підприємництво», зокрема практичну апробацію цей курс отримав в рамках проекту «Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою «знизу», що реалізується міжнародним консорціумом із семи українських громадських організацій за підтримки Європейського Союзу в Українському католицькому університеті (м.Львів), Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та Харківському національному університеті будівництва та архітектури. Позитивні результати пілотних проектів свідчать про наявний запит до вищої освіти на підготовку фахівців відповідного профілю.

Важливим кроком на шляху створення інституційного підґрунтя розвитку соціального підприємництва в Україні стала підготовка так званої Білої книги «Розвиток соціального підприємництва», яка означила основні концептуальні засади цього виду бізнесу, першочергові завдання та пріоритети державної політики в галузі розвитку соціального підприємництва. Як стверджують автори Білої книги, до таких пріоритетів належать:

- здійснення промоції соціального підприємництва в суспільстві як інструменту вирішення соціальних та екологічних проблем;
- розбудова нормативно-правового поля для розвитку соціального підприємництва;
- забезпечення доступу до стабільного фінансування для соціальних підприємств;
- забезпеченні доступу до ринків для соціальних підприємств;
- надання бізнес послуг із розвитку соціального бізнесу;
- підтримка досліджень в секторі соціального підприємництва[2, с.18].

Запропонований перелік, на нашу думку, має бути доповнений такими напрямками:

- формування сприятливої екосистеми для розвитку підприємницьких структур, в т.ч. – підтримка формування організаційної структури соціальних інновацій (інкубаторів та акселераторів для розвитку соціальних стартапів);
- розвиток системи мікрокредитування та лояльного кредитування СП;
- зменшення податкового тягаря та створення системи пільг для СП;
- інформаційно-консалтингова підтримка, зокрема – створення державного реєстру соціальних підприємств та популяризація самої ідеї СП.

Успішне впровадження культури соціального підприємництва потребує ретельного дослідження ефективних законодавчих практик та аналітичного опрацювання чинних юридичних норм у різних правових системах, порівняння особливостей їх інституційного оформлення задля визначення найбільш релевантних організаційно-правових форм СП. Лише на основі такого системного аналізу можливе обґрунтування практичних рекомендацій щодо законодавчого унормування та перспектив розвитку соціального бізнесу в Україні.

Список використаних джерел:

1. Офіційний портал Всеукраїнського ресурсного центру розвитку соціального підприємництва. URL: <http://www.socialbusiness.in.ua>
2. Розвиток соціального підприємництва в Україні. Біла книга / Під заг. ред. В. Кокотя. Київ, 2020. 113 с.
3. Супрун Н. А. Напрями та перспективи розвитку соціального підприємництва. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз / за ред. д.е.н. В.В. Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2019. С. 501-512.